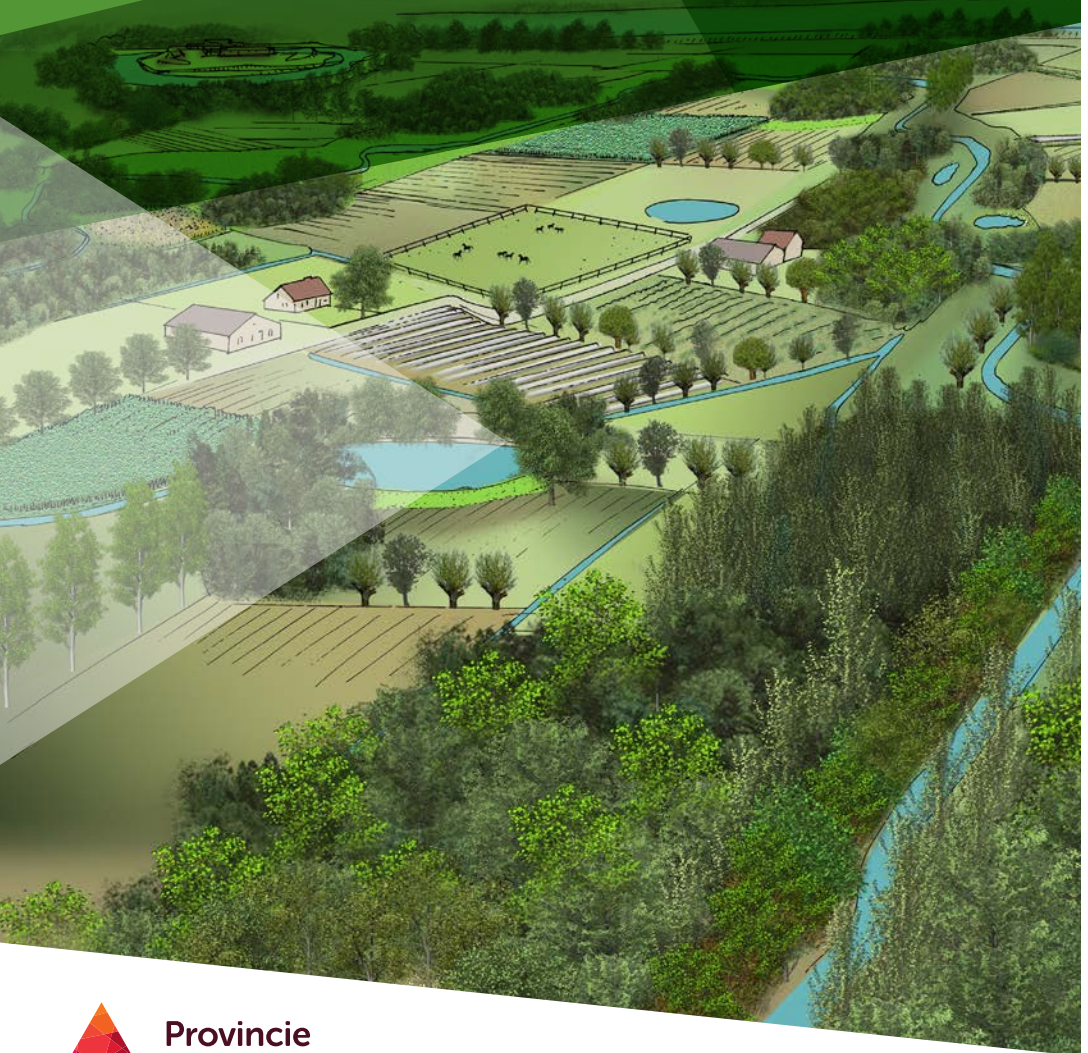

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Klein-Brabant

Provincie
Antwerpen

Klein-Brabant

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Klein-Brabant	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly brown hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing with his arms crossed in a natural setting with a lake, trees, and a clear blue sky. The photo is tilted slightly to the right.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Klein-Brabant

Karakterisering landschap

Klein-Brabant bestaat uit een tuin- en akkerbouwlandschap en uit beekvalleien die een agrarisch landschap met snippers van bosjes, graslanden en lineaire kleine landschapselementen herbergen.

De open landbouwgebieden bestaan uit een afwisseling van akker-, tuinbouw- en weilandpercelen. De meer kleinschalige landbouwgebieden bevatten talrijke bomenrijen en houtkanten. Er komt tevens tuinbouw in openlucht voor.

De grote dichtheid aan knotwilgen-, elzen- of populierenrijen creëren een half-gesloten landschap. Er komen ook meidoornhagen voor. Waar natte beemden verlaten werden, zijn ruigtes en struwelen ontstaan. In de nattere depressies bevinden zich bossen en struwelen. Vaak worden ze aangetroffen in een mozaïek met grasland- en moerasvegetaties.

In Klein-Brabant zijn een aantal beekvalleien en natte depressies aanwezig, grote en kleinere loofboscomplexen en een stuifduingebied. Op dit stuifduingebied komen onder meer eikenbossen, eiken-berkenbossen, populierenaanplanten en restanten van droge graslanden en droge heide voor.

In de beekvalleien overheersen vochtige graslanden en vochtige bossen, onder meer met populier. Er komen verspreid poelen voor.

Vlasrootputten zijn typerende kleine landschapselementen.

Natuur- en landschapsoetjes

Ruggen en laagtes

In het landschap wisselen beekvalleien en brede laagtes af met hogere ruggen. Deze stuifzandruggen zijn west-oost tot zuid-west-noordoost georiënteerd. Ze ontstonden 10.000-en jaren geleden op de oostrand van de Scheldevallei, onder invloed van de wind. De stuifzandrug die van Mariekerke over Bornem en Hingene naar Eikevliet loopt, heeft een hoogte van 7 tot 11 meter boven zee-niveau. In het gebied zijn ook komvormige laagtes aanwezig, zoals 'Het Moer', tussen Hingene en Puurs.

De hoger gelegen gronden waren de ideale plek voor landbouw. Hier waren, in de buurt van de dorpskernen, de 'kouters' gesitueerd: grote, open landbouwgebieden. In de beekvalleien van bijvoorbeeld de Vliet en de Grote en Kleine Molenbeek kwamen moerassige beemden voor. Het landschap in deze laagtes was eerder kleinschalig, met vele houtkanten, (knot)bomenrijen,.... Op veel plaatsen zijn deze kleine landschapselementen inmiddels verdwenen, maar hier en daar kun je dit kleinschalig landschap wel nog zien. Denk maar aan de omgeving van de Kleine Amer in Puurs of de omgeving van Lippelo (Sint-Amands) en Liezele (Puurs).

Klein-Brabant is nog steeds een agrarische streek en is onder meer gekend voor de teelt van asperges en bloemkolen.

Patrijs

Leefgebied

Kleinschalige landbouwgebieden met graslanden, ruigtes, hagen, kruidenrijke overhoekjes,... Hun nest maken ze goed verscholen op de grond.

Heeft nood aan

Kruidenrijke graslanden, brede bermen, grasbufferstroken, akkerranden, ...

Bijzonderheden

Bij gevaar drukken ze zich tegen de grond of vliegen ze laag over de grond weg. Dat gebeurt allesbehalve stil!

Natuur- en landschapssweetjes

Ijsvogel

Leefgebied

Zuurstofrijke beken en ontginningsputten. Ijsvogels broeden in steile oevers van bochtige beken en rivieren, kunstmatige zandhopen en zelfs in wortelkluiten van omgevallen bomen nabij water.

Matkop

Leefgebied

Natte struwelen en jonge stadia van natte bossen, met aanwezigheid van zachthoutsoorten als wilg en els. De aanwezigheid van dode bomen is nodig om een nestholte te kunnen maken.

Heeft nood aan

Behoud en spontane ontwikkeling van natte struwelen en aandacht voor voldoende zones met een nulbeheer van bomen. Het is belangrijk om te zorgen voor een zekere dynamiek, waarbij altijd wel ergens in de regio natte bossen in een jong stadium gevonden kunnen worden.

Vlasrootputten

De vlasnijverheid was een zeer belangrijke plattelandsnijverheid in Vlaanderen. Van de vlasvezel werd immers linnen gemaakt. In Klein-Brabant bereikte de vlasnijverheid een hoogtepunt tussen 1840 en 1914. Na de Tweede Wereldoorlog verdween de vlasteelt. Het kweken van wilgentakken, die onder meer werden gebruikt voor het vlechten van manden, en de groententeelt werden toen zeer belangrijke bronnen van inkomsten voor deze streek.

Voor het maken van linnen is de vlasvezel nodig. Hiervoor werd het vlas 'geroot'. Dit gebeurde in zogenaamde 'vlasrootputten'. Vaak waren deze vlasrootputten plaatselijk verbrede sloten die omwille van de stank liefst een eindje van de weg af lagen.

Veel vlasrootputten zijn inmiddels uit het landschap verdwenen. De overgebleven vlasrootputten hebben naast hun cultuurhistorische waarde ook een belangrijke ecologische waarde. Zo planten kikkers zich in deze putten voort en komen vogels er broeden of voedsel zoeken.

Haas

Leefgebied

Zowel open gebieden als kleinschalige landbouwland- schappen met graslanden en akkers met diverse teelten. Je vindt hazen ook in bosranden.

Bijzonderheden

Hazen zijn echte langeafstandslopers. Wanneer ze moeten vluchten, kunnen ze echter snelheden berei- ken van 65 km/uur!

Gewone dwergvleermuis

Houdt van

Kleine insecten zoals muggen en motten. Ze kunnen er wel 300 per nacht vangen! Ze vangen deze insecten boven waterpartijen, tuinen, langs bosranden of bomenrijen, rond straatverlichting,... Bomenrijen, dreven, houtkanten, water- lopen,... zijn ook belangrijk als verbindende elementen tussen verblijfplaatsen en jachtgebieden.

Bijzonderheden

De gewone dwergvleermuis houdt een winterslaap vanaf novem- ber tot begin maart. Soms duurt de winterslaap iets langer: tot april! Ze overwinteren overwegend in gebouwen, maar ook in bomen in parken en bossen.

Forten

In Klein-Brabant komen een aantal forten voor, zoals het Fort van Bornem en het Fort van Liezele. Ze behoren tot de dubbele fortengordel rond Antwerpen.

Vele forten herbergen 's winters belangrijke kolonies vleermuizen en ook 's zomers zwermen sommige vleermuissoorten er graag rond. Bovendien blijkt het kalkrijke beton erg waardevol te zijn voor mossen, varens en zaadplanten.

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

halfopen landbouwgebied

- aanleg kleine landschapselementen (doornhagen, houtkanten, (knot) bomenrijen, poelen)
- versterken kleine landschapselementen in valleigebieden

open landbouwgebied

- aanleg van grasbufferstroken, kruidenstroken, fauna-akkers

ontginningsputten/moerassen

- ecologisch beheer van waterplassen met aangepast maai- en baggerbeheer en aanleg van flauwere taluds (o.m. voor vlasrootputten)

zuurstofrijke beken

- aanleg grasbufferstroken

vochtige tot natte graslanden

- ecologisch maaibeheer
- behoud en herstel hoge grondwaterstand

droge bossen en struwelen/vochtige tot natte bossen en struwelen/bosranden/overgang bos-heide/droge heide/droge graslanden

- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behoud van ecologisch waardevolle bomen en dood hout
- ontwikkelen van open plekken (heideherstel, droge graslanden)
- ontwikkelen en beheren van bosranden
- kappen populierenaanplantingen in valleigebieden, met behoud van oude en ecologisch waardevolle bomen, en omvormen tot vochtig hooiland of inheems loofbos

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

Regionaal Landschap Schelde-Durme herstelde samen met andere partners een **vlasrootput** aan de rand van het Bos van Coolhem in Puurs. Houtopslag werd verwijderd en een poel en gracht werden uitgediept.

Landbouwers kunnen bij de Vlaamse Landmaatschappij vrijwillig een **beheerovereenkomst** afsluiten. In Klein-Brabant werden op deze manier onder meer perceelsranden langs waterlopen aangelegd.

Regionaal Landschap Schelde-Durme werkte samen met de gemeente Sint-Amands en heel wat enthousiaste leerlingen en ouders aan het vergroenen van de omgeving van Basisschool De Schorre. Leerlingen kunnen er nu **op ontdekking gaan in het hooiland**, maar er is ook een poel, streekeigen hagen, wilgentunnels,... Hierdoor is de school nu beter ingepast in het landschap.

In Sint-Amands en Bornem plantte Bosgroep Antwerpen Zuid **bosranden** aan. Er werd gebruik gemaakt van inheemse boom- en struiksoorten van autochtone herkomst.

De gemeente Willebroek werkt samen met Natuurpunt vzw en Regionaal Landschap Rivierenland aan biodiversiteit. De gemeente legde onder meer **amfibieëntunnels** aan, creëerde **winterverblijfplaatsen** voor vleermuizen in een ijskelder en gebruikt zoveel mogelijk inheems plantgoed van autochtone herkomst.

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit, Klein-Brabant, is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter

Luk Lemmens

Ludwig Caluwé

Inga Verhaert

Bruno Peeters

Peter Bellens

Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandenbussche

Koningin Elisabethlei 22

2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit, Klein-Brabant, uitgave van de deputatie van de provincie Antwerpen, editie 2015, pagina(s) waarnaar u verwijst.

Eerste druk

juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/36

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)

Yves Coussement (p 5)

gemeente Bornem (p 14)

Provincie Antwerpen (p 4, p 12 [o])

Provincie Antwerpen - VILDA

- Yves Adams (p 8, p 13 [o])

Regionaal Landschap

Schelde-Durme (p 16, p 17)

Glenn Vermeersch

(p 12 [b], p 12 [m], p 13 [b])

VILDA – Yves Adams

(p 9 [o], p 13 [m])

Gewone dwergvleermuis, ijsvogel en matkop zijn provinciale prioritaire soorten. Meer info op www.provincieantwerpen.be, zoeken op 'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse regio's in de provincie Antwerpen (2013) – Grontmij Belgium NV, in opdracht van Provincie Antwerpen
Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid (2010): Provinciale Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen. Provincie Antwerpen
Provinciaal Instituut voor Hygiëne (2004): Provinciaal natuurontwikkelingsplan, naar een natuurlijk geheel. Provincie Antwerpen
Fietsen langs vlasrootputten - Regionaal Landschap Schelde Durme

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

